

Intensivövervakning med elektronisk kontroll

Erfarenheter från frivårdsenheterna, kontaktpersonerna på
sysselsättningsplatsen och de dömdas sammanboende

Delrapport, juni 1999

Brottsförebyggande rådet

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Inledning	6
1. Frivårdens arbete och erfarenheter	7
Metod	7
Frivårdens arbetsformer	7
Frivårdens erfarenheter	12
2. Kontaktpersonernas erfarenheter	14
Metod	14
Kontaktpersonens relation till den dömda m.m.	14
Kontakt med frivården före och under verkställigheten	15
Kontaktpersonernas kontrollfunktion	16
Reaktion vid misskötsamhet	17
Syn på IÖV och på kontaktmannaskapet	18
3. De sammanboendes erfarenheter	20
Metod	20
Den sammanboendes relation till den dömda m.m.	20
Kontakt med frivården före och under verkställigheten	21
Konsekvenser för sammanboende	22
Syn på IÖV, stränghet, upptäcktsrisk m.m.	24
4. Diskussion	26
Referenser	28

Förord

För att finna alternativ till korta fängelsestraff, som skulle kunna tillgodose det straffrättsliga syftet med fängelse men inte ha fängelsestraffets oönskade bieffekter, genomfördes en försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) åren 1994-1998. Under de två första åren pågick försöket i vissa delar av landet och under åren 1997-1998 utvidgades det till att gälla i hela landet. Från och med år 1999 är IÖV en permanent verkställighetsform som kan tillämpas vid kortare fängelsestraff.

I oktober 1996 fick Brottsförebyggande rådet (BRÅ) regeringens uppdrag att utvärdera den utvidgade försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll (regeringsbeslut 1996-10-10). I uppdraget ingick att belysa förhållanden som var av betydelse för att kunna bedöma om IÖV var ett bärkraftigt alternativ till fängelse och att beskriva försöksverksamheten, kriminalvårdens arbetsformer och verkställighetens innehåll. En rapport som redovisar resultaten av utvärderingen av försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll har publicerats av BRÅ, "Intensivövervakning med elektronisk kontroll", BRÅ-rapport 1999:4.

Vidare ingick i uppdraget att belysa frivårdens och de sammanboendes erfarenheter av IÖV. Även andra aspekter som under utvärderingens gång visat sig vara av betydelse skulle belysas. Detta är en delrapport som redogör mer ingående för tre av de delundersökningar som utfördes inom ramen för utvärderingen. Undersökningarna riktades till frivården, de dömdas sammanboende och de dömdas kontaktpersoner på sysselsättningsplatsen. Rapportens författare är Tommy Andersson och Jessica Palm, båda verksamma vid BRÅ.

Stockholm i juni 1999

Ann-Marie Begler

Sammanfattning

Rapporten redovisar resultatet av tre undersökningar i utvärderingen av den utvidgade försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV) (1997-1998). En enkätundersökning riktades till landets 40 frivårdsenheter i syfte att undersöka hur de arbetar praktiskt med att verkställa fängelsestraff i form av IÖV och vilka erfarenheter de har av verkställighetsformen. Ytterligare en enkätundersökning riktades till de dömdas kontaktpersoner på sysselsättningsplatserna (289 svarande) för att undersöka deras erfarenheter och kontrollfunktion. Slutligen redovisas resultaten från en intervjuundersökning riktad till de sammanboende med dömda som verkställt sitt straff i form av IÖV. I undersökningen deltog 104 sammanboende.

Resultaten från frivårdsundersökningen visar att arbetet i huvudsak fungerat bra. Frivården har kontakt med de sammanboende före verkställigheten, man ordnar sysselsättning åt de klienter som saknar sådan (även om man på vissa håll haft problem på grund av tidsbrist), den elektroniska kontrollen under den tid den dömda befinner sig i hemmet fungerar, man genomför påverkansprogram riktade till de dömda och man gör hembesök för att kontrollera efterlevnaden av alkoholförbudet. Hur man informerar de dömda om deras möjligheter att ansöka om IÖV varierar från enhet till enhet liksom praxis för vad man ska tillåta eller inte förefaller göra. Här behövs ytterligare ansträngningar för att utjämna skillnaderna i landet så långt det är möjligt.

Frivården är under hösten 1998 nöjd med hur arbetet fungerar på de flesta områden, men tekniken, övervakningen under sysselsättningstid och programverksamhet hör till de inslag man är minst nöjd med och mest angelägen att förändra.

Kontaktpersonerna på sysselsättningsplatserna kontrolleras i mycket liten utsträckning av frivården före verkställigheten. Nio procent av kontaktpersonerna hade ingen kontakt alls med frivården före verkställigheten. Ungefär en tredjedel hade ingen kontakt med frivården under verkställigheten. Resultaten visar också att de som hade liten eller obefintlig kontakt hade ett sämre intryck av frivården. Majoriteten hade dock ett positivt intryck.

Regelbrott som upptäcktes av kontaktpersonerna var ovanliga, men det fanns, enligt kontaktpersonerna, (i varierande utsträckning) möjligheter för den dömda att avvika från sysselsättningen utan att upptäckas. När kontaktpersonerna fick ta ställning till sex hypotetiska fall av misskötsamhet från den övervakade var det dock inte självklart att man skulle rapportera misskötsamheten till frivården. Vid två fall var det dessutom vanligare att man själv skulle ge den dömda en varning. Kontaktpersonerna utgör på så vis ett filter mot frivården när det gäller den misskötsamhet som inträffar under arbetstid.

Bland kontaktpersonerna är det, till skillnad från de sammanboende, något fler som ser IÖV som strängt, än som ser det som lindrigt i jämförelse med fängelse. Majoriteten av kontaktpersonerna är positiva till att få utbildning (80%) och ersättning (54%) medan enbart 19 procent är positiva till att ha juridiskt ansvar.

Även de sammanboende har en i huvudsak positiv bild av frivården och de besök som gjordes i hemmet. De flesta (86%) träffade, till skillnad från kontaktpersonerna, någon från frivården innan verkställigheten började. En stor del av de sammanboende påverkades dock negativt av att deras sammanboende avtjänade sitt straff i hemmet. Det innebar fler vardagssysslor för 41 procent av de sammanboende samt negativ inverkan på fritiden, mindre socialt umgänge och sämre humör för ungefär en tredjedel. Kvinnor och sambo/make/maka var överrepresenterade bland dem som påverkades negativt. Bland dem som hade barn var det 27 procent som ansåg att dessa påverkades negativt.

De flesta (83%) skulle, trots vissa negativa upplevelser, föredra IÖV framför fängelse om deras sammanboende dömdes igen. De sammanboende (67%) ansåg att IÖV var lindrigt i jämförelse med fängelse, men tyckte ändå att flera inslag var för stränga (till exempel regler gällande utevistelse på lediga dagar). Upptäcktsrisken för olika former av misskötsamhet bedömdes överlag som stor av de sammanboende. Minst risk för upptäckt upplevde man att det var vid avvikelser från sysselsättningsplatsen, vilket bekräftar frivårdens och de dömdas bedömning av kontrollen under sysselsättningstiden. Ett sätt att förbättra kontrollen kan vara att ha ett personligt möte med kontaktpersonen innan

verkställigheten startar och därefter hålla en tät kontakt även under verkställigheten. Oavsett dessa förändringar kommer IÖV dock inte kunna garantera samma kontrollnivå som fängelse.

Inledning

Under åren 1997 och 1998 pågick en riksomfattande försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV). Sedan 1 januari 1999 är IÖV en permanent verkställighetsform som kan ersätta kortare fängelsestraff (SFS 1998:639). Den som i domstol dömts till fängelse om högst tre månader kan ansöka om att få avtjäna straffet utanför anstalt under elektronisk övervakning. Kriminalvården avgör vilka som ska beviljas denna möjlighet och frivården planerar och ansvarar för verkställigheten. Under verkställigheten får den dömda enbart lämna hemmet för verksamhet som är godkänd av frivården, exempelvis arbete/studier. Ett annat exempel är programverksamhet, som är ett obligatoriskt inslag, där ämnen kopplade till det brott som begåtts tas upp. För övrigt ska den dömda befinna sig i hemmet, vilket kontrolleras elektroniskt. Under verkställigheten får alkohol eller andra droger inte användas. Skulle så ske, får resterande del av straffet avtjänas i anstalt. I den mån klienten har betalningsmöjlighet ska en avgift på 50 kronor per dag betalas till Brottsofferfonden.

Brottsförebyggande rådet har haft regeringens uppdrag att utvärdera försöksverksamheten med IÖV (Ju96/3268). En rapport presenterades för regeringen den 8 april 1999. Detta är en delrapport som redogör mer ingående för tre av de undersökningar som utfördes inom ramen för utvärderingen. Undersökningarna riktades till frivården, sammanboende med IÖV-klienter och klienternas kontaktpersoner på sysselsättningsplatsen. Kontaktpersonerna ansvarar för kontrollen under den tid den dömda befinner sig på sin sysselsättning.

1. Frivårdens arbete och erfarenheter

Utifrån BRÅ:s uppdrag att utvärdera IÖV är det en viktig del att beskriva kriminalvårdens arbetsformer. Det är även av intresse att studera hur frivårdspersonalen ser på verkställighetsformens olika delar och hur arbetet fungerar.

Metod

För att undersöka hur frivårdsenheterna har organiserat det praktiska arbetet och hur man upplever olika inslag i IÖV, genomfördes en enkätundersökning som riktades till de frivårdsenheter i landet som verkställer IÖV. Då undersökningen genomfördes fanns det 40 frivårdsenheter med ansvar för IÖV. Två frivårdsenheter, som nyligen slagits samman, svarade dock åtskilda och två andra enheter som sedan länge samarbetat, men som formellt inte var sammanslagna, svarade gemensamt på en enkät. I september 1998 skickades 41 enkäter ut. Ett påminnelsebrev skickades ut i oktober 1998 till de frivårdsenheter som inte svarat. Efter ytterligare ett antal påminnelser hade 40 besvarade enkäter kommit in i november 1998.

Enkäten (se bilaga 1) bestod av 16 frågor med fasta svarsalternativ där man skulle svara med kryss eller siffror och tre frågor med öppna svarsmöjligheter. Det gavs även möjlighet att kommentera enkäten och IÖV överlag. Frågorna berörde bland annat frivårdens arbete med att planera verkställigheter, kontrollera efterlevnad av regler och genomföra påverkansprogram. Alla frivårdsenheter svarade inte på samtliga frågor. Det interna bortfallet var dock som högst tre frivårdsenheter.

Frivårdens arbetsformer

Ansökningserbjudande och information

Frivårdens arbete inleds med att frivården via Kriminalvårdsstyrelsen (KVS) får kännedom om en klient som dömts till fängelse om högst tre månader och som ingår i den lagreglerade målgruppen för IÖV (SFS 1996:784). Frivården skickar ut en informationsfolder om IÖV och ett erbjudande till den dömden om att ansöka. Om klienten inte hör av sig får han eller hon vanligtvis en påminnelse per brev eller telefon. Vid förfrågan till frivården om hur många påminnelser en klient får efter det första erbjudandet svarar tio frivårdsenheter att ingen påminnelse skickas per brev, 28 svarar att en påminnelse skickas ut och två enheter att två påminnelser skickas ut. Påminnelser per telefon är mindre vanliga, bara två enheter ringde vid ett tillfälle och en enhet vid två tillfällen. De tre enheter som tog kontakt per telefon skickade samtliga en påminnelse per brev. Klienterna får dessutom, i samband med delgivning av anstaltsplacering, ytterligare en påminnelse om att de fortfarande kan ansöka om IÖV.

När en klient kontaktat frivårdsenheten och visat intresse för IÖV får han eller hon vanligen personlig information om IÖV av frivårdspersonalen. Formerna för informationen varierar mellan frivårdsenheterna och även från fall till fall. Tio enheter uppgav att de alltid eller oftast ger personlig information innan klienten ansökt om IÖV, elva enheter att de sällan eller aldrig ger personlig information innan klienten ansökt om IÖV och resterande 19 enheter att de "ibland" ger personlig information före ansökan. I de fall klienten får personlig information före ansökan sker det främst på frivårdsenheten.

Det är vanligare att man erbjuder klienterna personlig information efter att de har ansökt om IÖV. 35 enheter uppgav att de alltid eller oftast ger klienten information efter ansökan om IÖV, fyra enheter att så sker "ibland" och en enhet att de "sällan" ger personlig information efter att klienten har ansökt om IÖV. Det var i detta fall något fler frivårdsenheter som uppgav att de "alltid" eller

”oftast” ger information i klientens hem (28 frivårdsenheter) än som ger information på frivårdsenheten (19 frivårdsenheter).

Avgift

När en klient ansökt och fått personlig information om IÖV följer en utredningsperiod. Under den ska frivården dels avgöra om klienten är lämplig för IÖV, dels planera verkställigheten på så vis att man bestämmer vilka tider klienten ska arbeta, resa till och från arbetet, gå på programverksamhet m.m. Därutöver ska det avgöras om klienten ska betala avgiften som är förknippad med IÖV. Klientens ekonomiska situation avgör om han eller hon ska betala avgiften om 50 kronor per dag eller beviljas avgiftsbefrielse. Det kan variera mellan frivårdsenheterna vilka uppgifter som ligger till grund för att avgöra om en klient har betalningsmöjlighet eller inte.

Bedömningen av om en klient kan betala avgiften, som tillfaller Brottsofferfonden, grundas vanligtvis på muntliga uppgifter från klienten själv. Av 40 enheter uppgav 33 att de alltid eller oftast använder muntliga uppgifter som grund för beslut om avgift ska betalas. Bara nio frivårdsenheter uppgav att de alltid eller oftast använde skriftliga uppgifter från klienten och en enhet att de begärde in uppgifter från andra myndigheter. Desto fler samlar in skriftliga uppgifter ibland eller sällan; 30 enheter när det gäller uppgifter från klienten och 25 enheter när det gäller uppgifter från myndigheter. Det är möjligt att dessa enheter samlar in skriftliga uppgifter i de fall klienten själv inte anser sig kunna betala avgiften eller enbart när de inte litar på klientens uppgifter.

Det förekommer stora skillnader mellan frivårdsenheterna när det gäller andelen klienter som betalar avgift, men statistiska analyser har visat att skillnaderna inte kan förklaras av frivårdsenheternas olika bedömningsgrunder för vilka som ska betala avgift. För utförligare beskrivning se Andersson och Palm (1999).

Sysselsättning

Ett krav för att beviljas IÖV är att klienten har en godtagbar sysselsättning, minst 20 timmar och högst 40 timmar i veckan. I de fall klienten inte själv kan ordna en sådan är det frivårdens uppgift att hjälpa till med detta. Den typen av sysselsättning kallas ”särskilt anordnad sysselsättning” (KVVFS 1996:3; KVVFS 1998:4) och kan liknas vid den typ av sysselsättning som används vid samhällstjänst, även om kraven är något lägre. Cirka 3 procent har en sådan. Ibland kan det dock vara svårt för frivården att finna sysselsättningsplatser. Frivårdsenheterna fick i enkäten en fråga som gällde svårigheten att finna sysselsättningsplatser. Majoriteten (25 enheter) svarade att det aldrig eller ytterst sällan var svårt att finna sysselsättningsplatser. De som uppgav att det ibland kunde vara svårt fick redogöra för olika anledningar till detta. Den vanligaste orsaken var att frivården hade svårt att hinna leta efter sysselsättningsplatser. Elva enheter uppgav att det var ganska eller mycket vanligt. Att det finns få lämpliga sysselsättningsplatser uppgavs av sju enheter som en vanlig orsak. Att platserna är upptagna av samhällstjänstdömda eller att klienten inte var intresserad av erbjuden plats var mindre vanligt. Tveksamhet hos de lämpliga arbetsgivarna upplevde de flesta som en ännu ovanligare orsak.

Sammanboende och kontaktperson

Före verkställighetens start tar frivården oftast kontakt dels med den sammanboende till klienten, som måste godkänna att straffet verkställs i det gemensamma hemmet, dels med den som ska verka som kontaktperson på sysselsättningsplatsen. De sammanboende ska i frivårdens närvaro underteckna en så kallad samtyckesblankett, där de i hushållet som är över 18 år godkänner verkställigheten (KVVFS 1996:3; KVVFS 1998:4). Det visar sig också att de flesta frivårdsenheter träffade de sam-

manboende före starten, medan det var mindre vanligt när det gäller kontaktpersonerna på sysselsättningsplatsen (se tabell 1 nedan).

Tabell 1. Frivårdsenheternas rutiner vad gäller sammanträffande med sammanboende respektive kontaktpersonerna före verkställigheten.

	Sammanträffande sker:					Antal svarande enheter
	Alltid	Nästan alltid	I fler än hälften av fallen	I cirka hälften av fallen	I mindre än hälften av fallen	
Med sammanboende	21	15	3	1	-	40
Med kontaktpersonerna	1	1	3	3	30	38

I vissa fall kan det vara svårt att ordna en kontaktperson, exempelvis om klienten är egen företagare och mestadels arbetar ensam. I kriminalvårdens statistik finns inga uppgifter om andelen klienter som saknar kontaktperson. Enligt enkätsvaren från frivårdsenheterna var det i genomsnitt 5 procent av dem som hade ett avlönat arbete som saknade kontaktpersoner. Bland dem som hade en särskilt anordnad sysselsättning saknade 0,5 procent kontaktperson och bland dem som studerade saknade enligt frivården 3,2 procent kontaktperson.

Kontrollverksamheten

När det gäller klienter som har en kontaktperson är frågan i vilken utsträckning kontaktpersonernas lämplighet kontrolleras. Eftersom denna person ska ansvara för övervakningen under sysselsättningstiden är det viktigt att det är en person som frivården kan lita på och som kontaktar dem vid misskötsamhet. Femton frivårdsenheter uppgav dock att någon kontroll av kontaktpersonerna inte görs. Bland de frivårdsenheter som svarade att de gör olika former av kontroller av kontaktpersonerna, förefaller det inte vara särskilt vanligt förekommande (se tabell 2). Bara fem enheter uppgav att de alltid eller oftast har ett personligt möte med kontaktpersonen, tar referenser och eller eller kontrollerar att kontaktpersonen själv inte är tidigare straffad.

Tabell 2. Antal frivårdsenheter som kontrollerar kontaktpersonernas lämplighet.

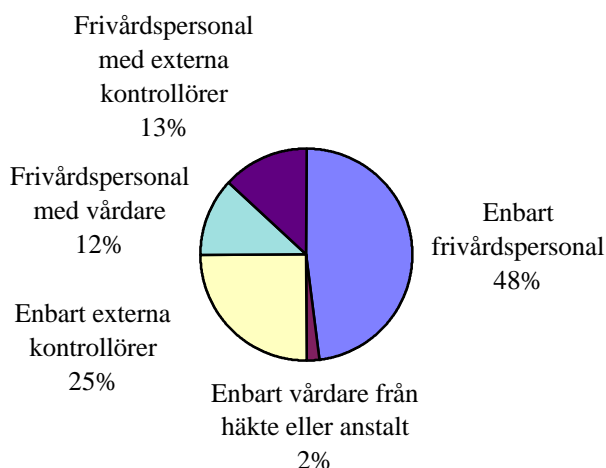
Typ av kontroll	Alltid	Oftast	Ibland	Sällan	Aldrig	Antal svarande
Personligt möte	1	3	12	11	2	29
Referenser	-	1	4	15	7	27
Tidigare straffad	2	1	6	11	8	28

Det var dock 16 enheter som uppgav att de gjorde någon annan form av kontroll. Av dessa hade sju telefonkontakt (en av dem enbart vid tillsvidare anställning) alltid eller oftast. Fem enheter uppgav att de alltid eller oftast kontrollerade kontaktpersonens ställning på arbetet och/eller relation till klienten. Övriga hade god lokalkännedom om persongruppen, träffade de kontaktpersoner som tog emot någon för särskilt anordnad sysselsättning eller använde tidigare kända kontaktpersoner. Dessa enheter hörde till dem som sällan gjorde andra former av kontroller.

I de fall en klient saknar kontaktperson (cirka 5% enligt frivården) ska kontrollen under sysselsättningstiden kunna upprätthållas på annat sätt. Kontrollen består då främst i telefonkontakt eller besök på arbetsplatsen. Telefonkontakt visade sig vara vanligast, 27 av 34 enheter uppgav att de hade telefonkontakt en eller flera gånger per vecka, tre enheter hade kontakt en gång varannan vecka, lika många någon enstaka gång och en enhet enbart vid misstanke om misskötsamhet. Besök

på sysselsättningsplatsen var inte lika vanliga. Sjuttion enheter gjorde besök en eller flera gånger per vecka, sju enheter en gång varannan vecka och elva enheter någon enstaka gång.

Under verkställigheten är frivården ansvarig för att kontrollera att klienterna följer de regler som råder. Kontroll av utgångsförbud sker främst elektroniskt och genom telefonkontakt. Drogkontroll sker genom urinprov, medan kontroll av alkoholförbudet sker genom utandningsprov, främst vid besök i klientens hem men även i samband med programverksamhet. Vilka som utför kontrollbesöken i hemmet varierar mellan enheterna. Av figur 1 nedan framgår att ungefär hälften av kontrollbesöken utförs av enbart frivårdspersonal och 25 procent av enbart externa kontrollörer, som anlitas av frivården för denna uppgift. Det är oftast två personer som gör hembesök tillsammans om det rör sig om kriminalvårdspersonal, medan externa kontrollörer oftare gör hembesök ensamma. Användande av externa kontrollörer är för övrigt vanligast i glesbygdsområden, troligen beroende på de långa avstånden.

Figur 1. Andel av samtliga kontrollbesök i landet som utförs av frivårdspersonal, vårdare från häkte och anstalt samt externa kontrollörer.

Programverksamhet

Utöver kontrollverksamheten under verkställigheten ska frivården även försöka påverka klienterna i positiv riktning, genom så kallade påverkansprogram. Enligt Kriminalvårdens publikation "Krav och råd, Brott- och missbruksrelaterade program" (Kriminalvårdsstyrelsen, 1997) kan programmen delas in i tre slag; informations-, motivations-, och behandlingsprogram. Programmen delas även in i sju programområden. Variationerna är stora när det gäller kombinationerna av de olika programtyper som erbjuds på de olika frivårdsenheterna. Vanligast är att man erbjuder ett program (12 enheter). Sju enheter erbjuder två program, åtta enheter tre program och tolv enheter fyra eller fler program.

Informationsprogram är vanligast. Två program förekommer på många enheter, alkoholrelaterat program (25 enheter) och så kallat "övrigt brott- och missbruksrelaterat program" (26 enheter). På orter där klientunderlaget är litet erbjuder man vanligtvis ett allmänt informationsprogram åt alla. På vissa håll där klientgruppen är något större kan man erbjuda dem som är dömda för ett alkoholrelaterat brott (andelen dömda för rattfylleri är cirka 50 procent) ett alkoholrelaterat program. Därutöver erbjuder tio enheter klienterna ett narkotikarelaterat program och lika många ett våldsbrottsrelaterat program. Kvinnoprogram, ungdomsprogram och sexualbrottsrelaterade program förekommer på mycket få frivårdsenheter.

Motivationsprogrammen är inte så vanliga, fem frivårdsenheter uppger att de använder olika typer av motivationsprogram. Fyra av dessa erbjuder ett alkoholrelaterat program, lika många ett våldsbrottsrelaterat program och tre frivårdsenheter ett narkotikarelaterat program. Två frivårds-

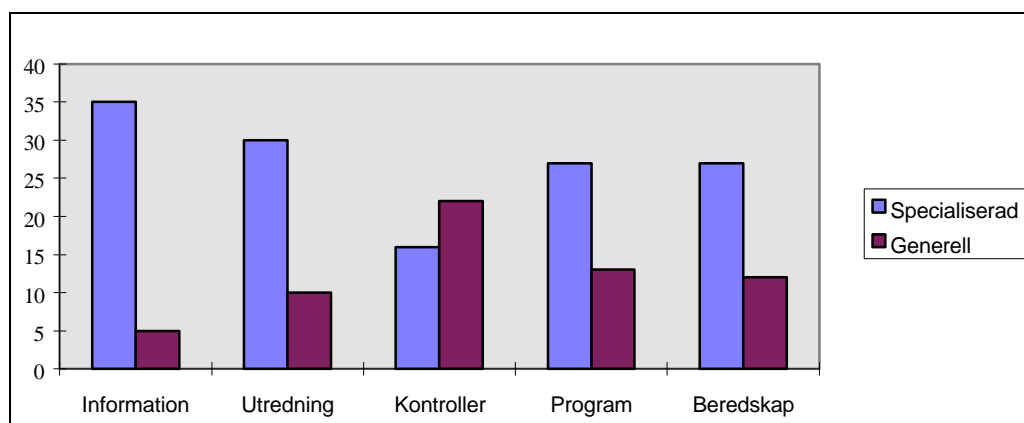
enheter har särskilda ungdomsprogram och lika många har ett ”övrigt brotts- och missbruksrelaterat program. Enbart en frivårdsenhet erbjuder ett kvinnoprogram och det är också en frivårdsenhet som erbjuder ett sexualbrottsrelaterat program som motivationsprogram. Behandlingsprogrammen är sällsynta, vilket kan vara naturligt då dessa oftast kräver längre tid än 60 dagar (maximal tid för IÖV-klienter). Enbart två enheter erbjuder ett våldsbrottsrelaterat program som behandlingsprogram.

Programmets innehåll varierade mellan enheterna även om man hade samma typ av program. Det kan också vara så att definitionerna för vad de olika slagen av program innebär varierar mellan olika enheter. Enligt tillsynsrapporter från de olika regionerna, hösten 1998/våren 1999, var det ovanligt att program utvärderades. Vid tillsynen fokuserade man, från KVS sida, dock främst på antalet timmar som klienterna deltog i program.

Specialiserad respektive generell arbetsform

På vissa frivårdsenheter arbetar man efter en specialiserad arbetsform, vilket innebär att vissa handläggare i huvudsak arbetar med IÖV, medan andra handläggare inte arbetar med IÖV alls. Generell arbetsform däremot innebär att i princip all personal på enheten arbetar med IÖV liksom med andra uppgifter. Det kan även vara så att man vad gäller vissa IÖV-uppgifter arbetar specialiserat och vad gäller andra uppgifter arbetar generellt.

Enligt resultaten från enkätstudien är specialiserad arbetsform vanligare än generell när det gäller att ge information till klienterna om IÖV, utredning av klientens lämplighet och planering av verkställigheten, genomförande av påverkansprogram samt gällande beredskap (innebär mottagande av larm och huvudansvar för klienter under pågående verkställighet). Generell arbetsform är dock vanligare när det gäller utförande av kontrollbesök (figur 2).

Figur 2. Antal enheter med specialiserad respektive generell arbetsform vad gäller olika verksamhetsdelar.

Policy

Utöver de praktiska detaljerna i verksamheten fattar frivården dagligen en mängd beslut vid kontakten med klienterna. Det gäller vad man ska tillåta eller inte, dels vid planeringen av verkställigheten (till exempel vad gäller bostaden), dels vid förfrågningar (exempelvis om att få tid för att tvätta) eller misskötsamhet (till exempel försenad hemkomst) under verkställigheten. Hur frivården ska agera i olika frågor regleras i kriminalvårdens ”Föreskrifter och allmänna råd om försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll” (KVVFS 1996:3; KVVFS 1998:4; KVVFS 1999:2). Alla situationer kan av naturliga skäl inte regleras i dessa föreskrifter. Under försöksverksamheten har en central projektgrupp sammanträffat med representanter från de olika regionerna, där bland annat olika ”policyfrågor” diskuterats. Man har där kommit överens om hur man ska agera i olika

specifika situationer så att det ska innebära samma sak att avtjäna sitt straff genom IÖV oberoende av var i landet man bor.

För att undersöka hur frivårdens policy utvecklats tillfrågades frivårdsenheterna om hur de skulle agera i ett antal hypotetiska fall som gällde ansökan om IÖV, anhållan under verkställigheten och misskötsamhet. Resultaten, som presenteras närmare i BRÅ:s rapport om IÖV (Andersson och Palm, BRÅ-rapport 1999:4), visar att stora skillnader förekommer mellan enheterna. Ett fall av misskötsamhet, som vissa enheter ansåg skulle leda till en tillsägelse, borde enligt andra enheter ge upphov till avbrytande av verkställigheten. Resultaten visar att den policy enheterna har påverkar andelen klienter som ansöker om och beviljas IÖV.

Frivårdens erfarenheter

Inom frivårdens uppdrag att verkställa IÖV ryms en mängd uppgifter som alla måste fungera väl för att förtroendet för verkställighetsformen ska upprätthållas. När frivården tillfrågades om hur nöjda de var med verksamheten visade det sig att mycket få enheter ansåg att något inslag fungerade dåligt. Övervakningen i hemmet och kontrollen av nykterheten tyckte alla 40 enheterna fungerade mycket eller ganska bra. Det man var minst nöjd med var övervakningen på sysselsättningsplatsen och de tekniska delarna, men även i de här fallen är de som tyckte att det fungerade dåligt mycket få. För utförligare redogörelse se Andersson och Palm (1999).

Angeläget att förändra

Frivårdsenheterna gavs också möjlighet att ange de inslag i verksamheten som de ansåg att det var mest angeläget att förändra. Här presenteras främst de förslag som angavs av flera enheter.

Det inslag som flest frivårdsenheter såg som angeläget att förändra gällde tekniken. Man syftar dels på hårdvaran (16 enheter), dels på programvaran (10 enheter). Apparaturen behöver bli mer tillförlitlig för trovärdighetens skull och bojan behöver tillverkas av mer hållbart material. Tre frivårdsenheter önskade möjlighet att ställa in räckvidden med större precision, för att slippa larm om hemkomst när klienten är i närheten av hemmet. När det gäller programvaran ansåg man att både det administrativa systemet (FRAS) och övervakningssystemet (EMS) behövde förbättras och göras mer lättarbetade. Fyra enheter påpekade att det innebär dubbelarbete att behöva lägga in en klients tidschema i båda systemen. Flera frivårdsenheter påpekade dock att tekniken blivit mycket bättre jämfört med tidigare.

Tio frivårdsenheter ansåg att kontrollen under sysselsättningstiden behövde förbättras, samtidigt som vissa enheter påpekade att det är en resursfråga. En enhet ansåg dock att man borde göra färre arbetsplatskontroller. Något annat som påpekades av nio frivårdsenheter var att programverksamheten behövde utvecklas och förbättras. Ytterligare sex frivårdsenheter hade synpunkter kopplade till programverksamheten, till exempel att handledning för programledarna vore bra, att det vore önskvärt med större möjlighet för frivården att avgöra behov/deltagande i program och införande av kvinnoprogram. Två enheter föreslog ett nytt forum utanför programverksamheten där klient och frivårdspersonal kan mötas. Den ena föreslog samtal i hemmet vid vilka även klientens anhöriga skulle kunna delta.

Några enheter hade förslag som innebär en förändring på högre nivå och som står utom frivårdens omedelbara kontroll. Man ansåg att beslutsgången är för byråkratisk och önskar få möjlighet att fatta beslut själva i ökad utsträckning (5 enheter). Tre enheter tyckte att avgiftssystemet bör förändras så att det blir mer rättvist och lika många att IÖV ska införas som "backdoor"-möjlighet, med andra ord att klienter med långa fängelsestraff ska kunna avsluta sitt straff med IÖV. Slutligen avstod nio enheter från att besvara frågan, två av dem med kommentaren att det fungerar bra som det är.

Kriminalvårdens omorganisation

Under andra halvåret 1997 inleddes en omorganisation inom Kriminalvården. Det skapades 37 lokala, mer självständiga, kriminalvårdsmyndigheter med målet att öka integrationen mellan frivård, anstalt och häkte. Omorganisationen har påverkat dem som arbetar inom kriminalvården på olika sätt. När det gäller IÖV var det 15 enheter av 40 som uppgav att omorganisationen hittills inte påverkat verksamheten med IÖV alls. Fem enheter uppgav dock att ökad specialisering blivit resultatet i och med att IÖV-team eller särskilda enheter skapats.

En ökad integration mellan häkte, anstalt och frivård har, enligt vissa frivårdsenheter, lett till att man fått bättre tillgång till kontrollörer och beredskapspersonal från häkte och anstalt. Fem frivårdsenheter använde sig efter omorganisationen av kontrollörer från anstalt/häkte och ytterligare fem enheter hade planer för detsamma. Det förekom även på ett par enheter att vårdare stod för det fortlöpande arbetet med IÖV. Tio enheter beskrev en negativ erfarenhet av omorganisationen. Det gällde nedskärningar och förlust av personalresurser. På vissa håll hade en ökad samordning/integration uteblivit på grund av avstånden mellan enheterna eller problem med schemaläggning. På två enheter beskrev man framtiden som oklar, vilket man ansåg hade haft en negativ effekt på personalen och på två andra upplevde man situationen som rörigare än tidigare.

Net widening

Även om IÖV är en verkställighetsform kan det påverka utdömandet av straff. En möjlighet är att domstolarna i högre utsträckning dömer ut korta fängelsestraff i mål där de tidigare skulle dömt till villkorlig dom eller skyddstillsyn, eftersom man tänker sig att den dömda kan få IÖV. En annan möjlighet är att klienten och/eller domstolen föredrar IÖV framför kontraktsvård och/eller samhällstjänst och att IÖV därmed kan "ta" klienter från dessa straff. Ytterligare en möjlighet är att domstolen utdömer ett straff längre än tre månader för att vara säkra på att det verkligen blir fängelse (inte att betrakta som net widening). Frivården (32 av 40 enheter) upplevde att en grupp klienter som tidigare skulle dömts till kontraktsvård, numera föredrog IÖV och därmed uppgav sig "sakna" missbruk (Andersson och Palm, 1999).

3. De sammanboendes erfarenheter

Sammanboende med personer som avtjänar ett straff i form av IÖV påverkas naturligtvis av att den dömde avtjänar sitt straff i det gemensamma hemmet. Det har också uppmärksammats som ett stort problem med IÖV (1995/96 JuU21). Tidigare studier (Andersson och Roupé, 1995; Andersson och Grevholm, 1996) har delvis visat att de sammanboende är positiva till IÖV, men att de i viss mån drabbas på ett negativt sätt. De sammanboendes erfarenheter har dock inte tidigare studerats separat. Deras synpunkter på verkställighetsformen är värdefulla, men det är framför allt viktigt att undersöka hur de själva påverkas under verkställigheten.

Metod

De sammanboendes erfarenheter undersöktes genom telefonintervjuer. Metoden har fördelen att man med större säkerhet kan avgöra att det är den sammanboende och inte den dömde som svarar på frågorna. Samtidigt finns det möjlighet att diskutera frågorna i större utsträckning samt att få annan information än en skriftlig enkät ger.

Frivårdsenheterna ombads under hösten 1998 att tillfråga sammanboende med då aktuella klienter om de var villiga att delta i en intervjuundersökning. Frivården skulle inte göra några prioriteringar utan fråga de sammanboende som fanns tillgängliga. En lista med namn på och telefonnummer till fem till tio sammanboende, som förklarat sig villiga att delta, skulle återsändas till BRÅ. Vidare skulle frivården ange när verkställigheten upphörde och antalet sammanboende som inte var villiga att delta.

Flera frivårdsenheter hade problem med att få ihop det önskade antalet namn, beroende på att de vid undersökningstillfället inte hade tillräckligt många sammanboende klienter. Totalt kom det in listor från 31 enheter, tre av dessa saknade dock namn. Totalt innehöll listorna namn på 130 sammanboende. Enligt uppgift hade 31 sammanboende avböjt intervju. Tio av dessa hade dock tillfrågats en tid efter det att verkställigheten slutat vilket inte varit avsikten. Femton personer gick inte att intervjua eftersom de antingen inte gick att nå, hade ändrat sig och inte ville bli intervjuade eller för att verkställighetens slut låg alltför långt fram i tiden. Tanken var att intervjun skulle genomföras efter verkställighetens slut så att de sammanboende hade överblick över hela verkställigheten. För att delta skulle de dock ha tillfrågats under verkställighetens gång.

I oktober 1998 genomfördes fem pilotintervjuer för att testa frågorna. Därefter genomfördes 104 intervjuer med sammanboende mellan den 23 oktober 1998 och den 15 december 1998.

Frågorna var i hög utsträckning strukturerade med fasta svarsalternativ. Möjlighet gavs dock att gå utanför de fasta svarsalternativen. Svaren har kunnat sammanställas i olika svars kategorier. Det interna bortfallet på frågorna är litet, det varierade mellan noll och fyra personer.

De sammanboendes relation till de dömda m.m.

Den sammanboendes relation till den som avtjänar straff med IÖV i hemmet kan tänkas ha betydelse för hur man påverkas av verkställigheten.

Bland de 104 sammanboende som deltog i intervjustudien var 92 kvinnor och tolv män. De flesta sammanboende var sambo (39%) eller make/maka (32%) till den dömde. Förutom "förälder", vilket var den tredje vanligaste relationen (20%), förekom åtta andra typer av relationer, vilka endast en eller två personer uppgav att de hade till den dömde, till exempel övervakare, särbo, bekant och f.d. make. Det bör noteras att bland de tolv männen är hälften förälder till den dömde, bara två var gifta och en sambo med den dömde.

De flesta sammanboende (88%) bodde tillsammans med den dömde även före övervakningen. I de flesta hushåll (72%) bodde enbart två vuxna över 18 år, men i 21 procent av hushållen bodde tre vuxna och i sju procent fyra vuxna. I 42 procent av hushållen bodde även barn/ungdomar under 18

år. Antalet barn/ungdomar varierade mellan ett och sex. På frågan om de var överrens i hushållet om att IÖV var ett bättre alternativ än fängelse svarade alla 104 ”ja”. I de flesta fallen var det ett självklart alternativ som aldrig diskuterades och i de fall tveksamhet funnits var det främst från den dömdes sida.

Majoriteten (62%) av de sammanboende uppgav att den dömda stod under intensivövervakning i en månad, 31 procent hade IÖV i två månader och resten två, tre eller sex veckor. Det innebär en viss överrepresentation av dem med längre straff i urvalet i jämförelse med populationen. I populationen dömda som avtjänat straff med IÖV och är sammanboende med någon över 18 år, var 67 procent dömda till en månad medan 25 procent var dömda till två eller tre månaders fängelse.

Kontakt med frivården före och under verkställigheten

Enligt kriminalvårdens ”Föreskrifter och allmänna råd om intensivövervakning med elektronisk kontroll” (KVVFS 1996:3; KVVFS 1998:4) ska frivården träffa de sammanboende innan verkställigheten startar för att försäkra sig om att de samtycker till att IÖV avtjänas i det gemensamma hemmet. Ofta träffar frivården också de sammanboende vid hembesöken under verkställighetens gång. Bland de sammanboende uppgav 86 procent att de träffade någon från frivården innan verkställigheten började, nio procent hade ingen kontakt alls, en procent hade kontakt genom den dömda och fyra procent hade telefonkontakt. När det gäller samtycke uppgav 84 procent att frivårdspersonal var närvarande när de skrev under en så kallad samtyckesblankett, 13 procent hade skrivit under utan närvaro av personal och tre procent hade inte skrivit under någon blankett.

De sammanboende tillfrågades även om hur de själva och den dömda blev bemötta samt hur de uppfattade informationen som de fick innan de skrev under samtyckesblanketten. Majoriteten var nöjd med både bemötandet och informationen (för mer ingående beskrivning se Andersson och Palm, 1999).

Hur de sammanboende upplevde hembesöken varierar något beroende på syftet med besöken (se tabell 8). Majoriteten (77%) upplevde utredningsbesöket som positivt. Vid det hembesök då frivården installerar utrustningen och startar verkställigheten var knappt hälften av de sammanboende hemma. Ingen av dem uppgav att de upplevde detta besök som negativt, medan 71 procent uppgav att det var positivt. Nästan alla sammanboende var hemma vid något av kontrollbesöken och även i det fallet uppgav majoriteten (61%) en positiv upplevelse. I de fall man rapporterade negativa upplevelser berodde det på att man ansåg att kontrollörerna var indiskreta eller att de kom för ofta. Ett fåtal uppgav att enstaka kontrollörer intagit en otrevlig attityd mot dem. Slutligen kan sägas att majoriteten av de sammanboende tycktes nöjda med sin kontakt med frivårdspersonalen.

Tabell 8. De sammanboendes upplevelse av hembesöken. Anges i procent av dem som var hemma vid besöken. Procent.

Besökstyp:	Positivt	Varken positivt eller negativt	Negativt	Var ej hemma (Bortfall)
Utredning	77	20	3	17
Installation	71	29	-	47
Kontrollbesök	61	31	8	3

Konsekvenser för sammanboende

Vardagssysslor, arbete och studier

Något som framförts som negativt med IÖV är att verkställighetsformen kan drabba de anhöriga (1995/96 JuU21), bland annat genom att de i hög utsträckning får sköta alla vardagssysslor utanför hemmet. En knapp majoritet av de sammanboende (53%) uppgav dock att deras rutiner vad gäller

vardagssysslor inte påverkades under verkställigheten. Bland övriga uppgav 41 procent att de fick mer vardagssysslor att sköta än vanligt, tre procent att de fick andra typer av sysslor, en procent att de fick färre sysslor än vanligt och två procent att de påverkades på annat sätt. De sysslor som flera av dem som påverkades nämner är att handla, tvätta, sköta trädgården och gå ut med hunden.

Intressant att notera är att tio av de tolv män som var sammanboende inte uppgav att de påverkades när det gäller rutiner för vardagssysslor. Det gäller även en stor andel av dem med annan relation än sambo eller make/maka (23 av 31). Det kan inte enbart förklaras av männens överrepresentation i denna grupp.

Påverkan på den sammanboendes arbete eller studier är inte lika vanlig. Endast nio procent av de sammanboende som arbetade eller studerade påverkades negativt genom att deras arbete eller studier blev lidande under denna tid.

Fritid

Det var vanligare att de sammanboende uppgav att deras fritid påverkades än att deras arbete eller studier påverkades. Nästan hälften (48%) uppgav att deras fritid påverkades. Det vanligaste var att de sammanboende var hemma mer än vanligt (56% av dem som upplevde att fritiden påverkades) och vissa av dem uppgav även en känsla av isolering. Det näst vanligaste var att fritiden minskade på grund av fler vardagssysslor (28%). En annan vanlig konsekvens var att man hade färre möjligheter att umgås med den dömda utanför hemmet (16%). Mer obehagliga upplevelser beskrevs av sex procent. Det rör sig om känslan av att vara påpassad, vara stressad av de tider som gäller eller att vara stressad av att kontrollbesöken kunde ske när som helst. I alla de beskrivna fallen av negativ påverkan är kvinnor och sambo/make/maka överrepresenterade (gäller ej känslan av stress) (tabell 9).

Tabell 9. Andel bland dem vars fritid påverkades som påverkades negativt och andel av dessa som var kvinnor i nära relationer. I hela urvalet är 69 procent kvinnor i parrelation. Procent.

Negativa konsekvenser	Andel sammanboende	Andel kvinnor av de som påverkats	Andel kvinnor i parrelation av de som påverkats
Vistas i hemmet mer/isolering/instängd	27	96	89
Mindre fritid p g a sysslor	13	100	93
Färre möjligheter att umgås utanför hem	8	100	100
Stress p g a tider/kontroller	3	100	67

En del sammanboende uppgav att deras fritid påverkades i positiv riktning (7%). De uppgav två skäl. Det ena var upplevelsen av att ha mer fritid under övervakningstiden (5%). Samtliga med denna upplevelse var kvinnor och hade barn. Den dömda var under denna tid i högre utsträckning hemma. Därmed fick dessa kvinnor avlastning och större möjligheter att utöva egna fritidsaktiviteter utanför hemmet. En annan positiv upplevelse, som uppgavs av två procent, var att de under perioden träffade den dömda mer och att de kom varandra närmare.

Sammanfattningsvis kan sägas att kvinnor i parrelation med en dömd man tycktes påverkas på så vis att de levde efter de regler som gällde den övervakade. Kvinnorna i parrelation med en dömd tyckte sig också i högre utsträckning få fler vardagssysslor än normalt. Om det beror på att de sammanboende kvinnorna i större utsträckning tar på sig fler uppgifter, upplever det som jobbigare eller om de klienter som har en annan sammanboende än sambo eller make/maka, ges fler möjligheter att utföra ärenden utanför hemmet är svårt att avgöra. Det visar sig dock vid analyser av registerdata från KVS över de klienter som avtjänat straff med IÖV, att de dömda, som under verkställigheten bodde med annan person än make/maka eller sambo, inte ges fler möjligheter till personliga ärenden. Däremot är det vanligare med tid för personliga ärenden bland de dömda kvinnorna än bland de dömda männen. Kvinnorna beviljades dessutom genomsnittligt längre tid för sådana ärenden än männen. Det gäller också om man enbart studerar de dömda som är sambo eller make/maka. Detta

kan tänkas bero på dels att frivården i lägre utsträckning beviljar män tid för personliga ärenden med tanken att den sammanboende (oftast kvinna) får sköta dessa, dels på att de dömda sammanboende kvinnorna kan tänkas uttrycka ett större behov av att utföra ärenden då det vanligen är de som sköter sådant.

Socialt umgänge

Möjligheten till socialt umgänget kan tänkas påverkas såväl för de dömda som för de sammanboende. Vid intervjuerna med de sammanboende var det dock 65 procent som inte upplevde att deras sociala umgänge påverkades. Trettioen procent uppgav att de hade mindre umgänge än vanligt, en del för att de var rädda att ta hem folk under denna tid (för att slippa förklara utrustning eller eventuella kontrollörer) (18% av samtliga), andra för att umgänget främst skedde i hemmet (13% av samtliga). Några hade knappast något umgänge alls under denna tid (7% av samtliga). Det var ingen som upplevde sig ha haft ett större umgänge. För några få förändrades dock formerna för umgänget även om inte omfattningen gjorde det.

Graden av umgänge samvarierade med om man försökte hemlighålla för sin omgivning att någon i hushållet har fotboja. Strax över hälften av de intervjuade (53%) försökte hemlighålla för alla eller vissa i omgivningen att deras sammanboende stod under IÖV. Av dem som inte försökte hemlighålla detta uppgav 80 procent att deras sociala umgänge inte hade påverkats. De flesta av dem som försökte hemlighålla övervakningen lyckades med det (71%), medan andra (24%) misslyckades. Orsaken till misslyckandet varierade, det vanligaste var att det spred sig från dem som visste om det. I inget av fallen berodde det på frivårdens agerande.

Humör

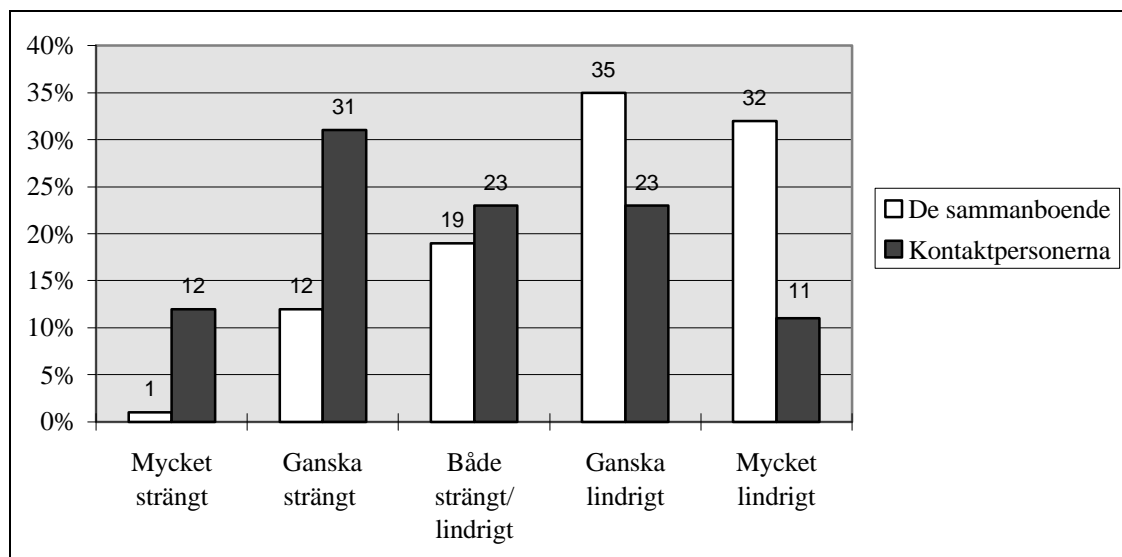
Under en pågående intensivövervakning kan man tänka sig att de inblandades humör påverkas. Tillvaron förändras, ibland till det negativa och det kan skapa irritation hos den dömda och/eller den sammanboende. Majoriteten (68%) av de intervjuade ansåg dock inte att deras humör påverkades. En stor andel sammanboende (28%) uppgav dock att deras humör påverkades negativt, vanligtvis för att man under denna period umgicks mycket intensivare än vanligt, vilket ledde till slitningar och irritation. En annan orsak var att de krav som ställs på de sammanboende om olika sysslor som ska utföras ledde till irritation. Även här gäller att de som hade en parrelation med den dömda påverkades i högre utsträckning än andra vad gäller humör. Det förefaller logiskt med tanke på att de också i högre utsträckning uppgav att de påverkades vad gäller vardagssysslor och fritid, de faktorer som tycks hänga samman med sämre humör. Fyra procent uppgav att deras humör påverkades positivt, till stor del beroende på mer och närmare kontakt med den dömda.

Barn

Liksom de vuxna sammanboende kan även barnen i hushållen där IÖV pågår påverkas. Bland de intervjuade uppgav 42 procent att det bodde barn i hushållet. Majoriteten av dessa (59%) uppgav att de inte ansåg att barnen påverkades. Bland dem som uppgav att barnen påverkades bedömde 27 procent att de hade påverkats negativt och 14 procent att de hade påverkats positivt eller på annat sätt. De barn som, enligt de intervjuade, påverkades negativt var oftast i den ålder då man är beroende av föräldrarna för att kunna gå ut på aktiviteter, således inte de äldre och inte de yngre. Vissa barn hade, enligt de intervjuade, haft svårt att förstå ”varför pappa inte kunde följa med till badhuset”, andra barn hade inte velat ta hem kompisar under perioden.

Syn på IÖV, stränghet, upptäcktsrisk m.m.

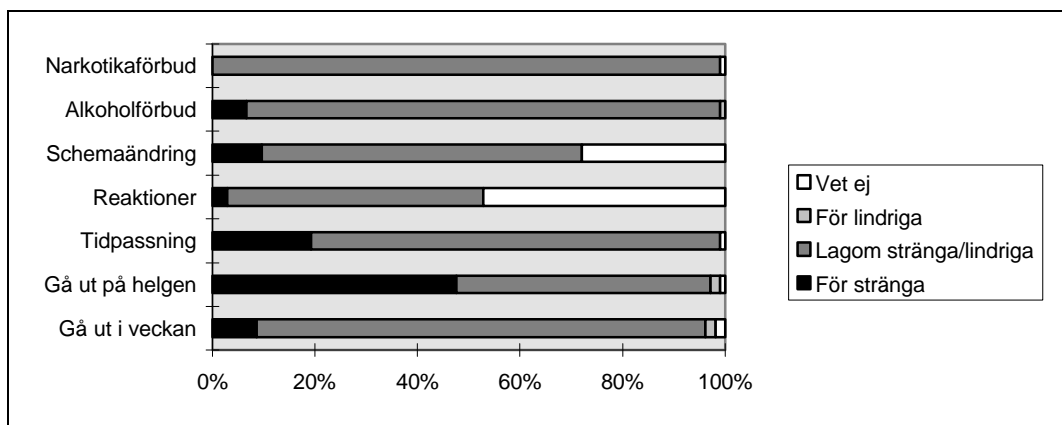
De sammanboendes uppfattning om straffets stränghet och upptäcktsrisken vid olika typer av misskötsamhet kan bidra till den bild av verkställighetsformen som formas. De sammanboende tillfrågades om hur strängt eller lindrigt de uppfattade IÖV i jämförelse med fängelse, men också med avseende på olika regler. Majoriteten av de tillfrågade (68%) ansåg att IÖV var ganska eller mycket lindrigt i jämförelse med fängelse. Nitton procent ansåg att IÖV var både strängt och lindrigt och 13 procent såg det som ganska eller mycket strängt i jämförelse med fängelse. Flera sammanboende uppgav att de inte hade någon erfarenhet av vad det innebär att sitta i fängelse.

Figur 4. De sammanboendes syn på IÖV med avseende på stränghet i jämförelse med fängelse. Som jämförelse finns även kontaktpersonernas syn med.

När de sammanboende tog ställning till de olika inslagen i IÖV utan att jämföra dem med någon annan verkställighetsform anser de att reglerna är för stränga snarare än för lindriga (figur 5). Andelen som tyckte att någon regel var för lindrig varierade mellan noll och två procent. Regeln som gäller narkotikaförbudet ansåg alla, utom en person som inte hade någon uppfattning, var lagom sträng. Gällande alkoholförbudet var det också en övervägande majoritet (92%) som ansåg att det var lagom strängt. Ett fåtal (7%) ansåg dock att det var för strängt med den nollgräns som gäller. Regler gällande möjligheten att ändra i schemat under verkställigheten var det flera (28%) som inte hade någon uppfattning om. Det framkom även att de faktiska möjligheterna att ändra i schemat varierat något från klient till klient. Därmed är det svårt att bedöma svaren. Angående strängheten i frivårdens reaktioner vid misskötsamhet var det ännu fler som inte hade någon uppfattning (47%). Övriga ansåg vanligtvis att reaktionerna är lagom stränga/lindriga.

När det gäller hur noggrann man måste vara med att passa tiderna i schemat ansåg 80 procent att reglerna är lagom stränga. Flera påpekade att det ju trots allt är ett straff och att det är bra för de dömda att lära sig passa tider. Det var dock 20 procent som tyckte att det var för strängt och att marginalerna borde vara något större. Flera av dessa hade själva känt sig stressade och nervösa för att deras sammanboende inte skulle hinna i tid. Angående möjligheten att gå ut på helgen var det ungefär hälften av de intervjuade (48%) som ansåg att en timme per dag är för lite. När det gäller möjligheten att gå ut under arbetsdagar var det en större andel (88%) som ansåg att reglerna är lagom stränga/lindriga. Det bör dock tilläggas att det framkom i intervjuerna att möjligheterna att gå ut varierade.

Figur 5. De sammanboendes syn på regler som gäller olika inslag i verkställigheten.

Upptäcktsrisk

De sammanboende fick också skatta hur stor risk de ansåg att det var för att frivården skulle upptäcka olika typer av misskötsamhet. Resultaten, som presenteras mer utförligt i Andersson och Palm (1999), visar att över 60 procent bedömde upptäcktsrisken som stor om den dömde skulle ha använt narkotika, druckit alkohol, brutit mot schemat eller underlåta att närvara vid programverksamheten. Däremot bedömde endast 38 procent risken för upptäckt som stor om den dömde skulle ha avvikit från arbetet.

Teknik

Tidigare studier har visat att den tekniska utrustningen varit bristfällig (Andersson, 1997). Hur den tekniska utrustningen uppfattas ha fungerat kan påverka tilltron till övervakningskontrollen. De flesta sammanboende (65%) ansåg att den tekniska utrustningen fungerat bra i deras hem, medan resterande 35 procent uppgav att de upplevt vissa problem. Problem med telefonen nämndes av 13 procent. Att någon del av utrustningen (sändare eller mottagare) gick sönder nämndes av tio procent. Övriga problem som är förknippade med mottagaren i hemmet (HMU:n) nämndes av 14 procent. I dessa fall handlade det dels om att den förde mycket väsen, dels att den var känslig för rörelse och slutligen att räckvidden var dåligt avgränsad. Det hade i vissa fall gått larm om för tidig hemkomst innan den dömde kommit in. Av samtliga intervjuade uppgav 26 procent att falsklarm förekommit. Flera sammanboende (8%) nämnde vidare att det faktum att de inte fick använda telefonsvarare, nummerpresentatör, fax m.m. påverkat dem negativt. Trots de olika problem som de sammanboende upplevt med utrustningen uppfattade majoriteten upptäcktsrisken för brott mot utgångsförbudet som stor.

De sammanboende tillfrågades om vilken verkställighetsform de skulle föredra om deras sammanboende dömdes på nytt. En stor majoritet (83%) uppgav att de skulle föredra IÖV framför fängelse, medan tio procent skulle föredra att den dömde fick avtjäna straffet i fängelse, främst på grund av att de tyckte att det vore hemskt om brottet skulle upprepas. Övriga var osäkra.

2. Kontaktpersonernas erfarenheter

Under sysselsättningstiden står den dömda inte under elektronisk kontroll. Istället ska en kontaktperson på sysselsättningsplatsen, som anlitas av frivården, kontrollera att den dömda befinner sig där. Kontaktpersonen har dock inget formellt ansvar och får ingen ersättning eller utbildning. Enligt tidigare undersökningar (Andersson och Roupé, 1995; Andersson och Grevholm, 1996) har frivårdens kontroll över de dömda, under sysselsättningstiden, visat sig vara bristfällig. Det är dock viktigt att även fråga kontaktpersonerna om deras erfarenheter och kontrollfunktion.

Metod

I samband med att frivårdsenheterna tillfrågades om sina erfarenheter under hösten 1998, ombads de även att ur sitt datasystem, FRAS, ta fram listor över dem som varit kontaktpersoner för någon som haft IÖV och avslutat sitt straff under juni, juli eller augusti 1998. Efter en påminnelse kom uppgifter om kontaktpersoner in från 32 av de 40 frivårdsenheterna.

Totalt erhöles uppgifter om sysselsättningsplatser för 573 dömda. I flera fall fanns enbart uppgift om att kontaktperson saknades och i andra fall saknades namn eller adress. Totalt kunde enkäter skickas ut till 482 kontaktpersoner. I 23 fall antingen återsändes enkäten med uppgift om saknad/felaktig adress eller ringde den som tillsänts en enkät och meddelade att han eller hon inte varit kontaktperson. Tack- och påminnelsebrev skickades till 470 kontaktpersoner. Totalt kom det in 289 enkätsvar, vilket innebär en svarsfrekvens på 63 procent.

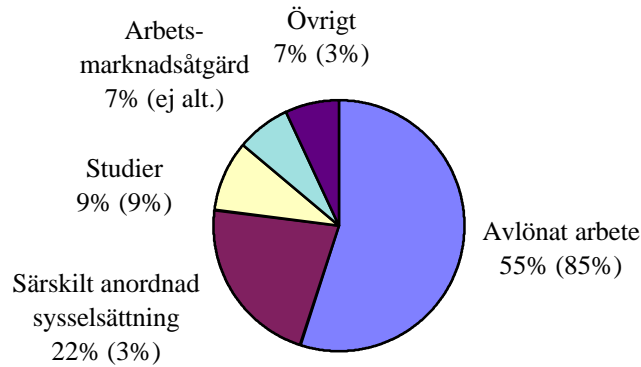
De dömda, vars kontaktpersoner svarat på enkäten, är inte helt representativa för alla som avtjänat straff i form av IÖV, när det gäller sysselsättning. Det innebär att kontaktpersoner för klienter med särskilt anordnad sysselsättning är överrepresenterade i urvalet, medan kontaktpersonerna för klienter med avlönat arbete är underrepresenterade (se figur 3). Det kan i och för sig vara så att de klienter som har ett ordinarie arbete i högre utsträckning saknar kontaktperson, men det är även troligt att de kontaktpersoner som finns på särskilt anordnade sysselsättningar i högre grad svarat på enkäten, eftersom den berör dem i högre utsträckning. De har oftare varit kontaktpersoner tidigare och finns oftare på frivillig-organisationer, där man kan tänkas känna ett större samhällsengagemang. Det är viktigt att ha detta i åtanke vid tolkningen av resultatet. Det är rimligt att anta att de som besvarat enkäten är något mer engagerade och ansvarskännande jämfört med den totala gruppen kontaktpersoner.

Enkäten innehöll 22 frågor med fasta svarsalternativ och den sista frågan gav möjligheter att kommentera enkäten, IÖV och kontaktmannaskapet. Enkäten finns i sin helhet i bilaga 2.

Kontaktpersonens relation till den dömda m.m.

Vilken relation kontaktpersonen har till den dömda kan tänkas påverka om kontaktpersonen främst är lojal mot frivården eller mot den dömda. De kontaktpersoner som känner den dömda sedan tidigare kan exempelvis ha svårare att rapportera om misskötsamhet till frivården.

Av de 289 personer som varit kontaktpersoner och som svarat på enkäten var över hälften kontaktperson åt någon som hade ett avlönat arbete under övervakningstiden och 22 procent åt någon som hade en särskilt anordnad sysselsättning (enligt figur 3). Vad gäller arbetsrelationen mellan den dömda och kontaktpersonen beskrev 82 procent av kontaktpersonerna sig som chef, arbetsledare eller lärare åt den övervakade, 29 procent beskrev sig som arbetskamrat och 2 procent beskrev sig som underordnad. Om man enbart ser på dem som uppgav endast en av dessa tre möjliga relationer (193 personer) så är något fler chef, arbetsledare eller lärare (89%).

Figur 3. Huvudsysselsättning för de övervakade, vilkas kontaktpersoner deltog i undersökningen. Inom parentes anges huvudsysselsättningen för hela gruppen IÖV-klienter, arbetsmarknadsåtgärd anges inte som alternativ.

Angående tidigare kontakt angav 60 procent av kontaktpersonerna att de kände den dömda sedan tidigare. Fem procent umgicks privat med den dömda under verkställigheten. De flesta kontaktpersonerna hade enbart fungerat som kontaktperson åt en person (86%). De som varit kontaktperson åt fler än en person var ofta anställda på arbetsplatser som anlätades av frivården då klienten inte själv kunnat ordna sysselsättning. Detta gällde särskilt anordnad sysselsättning. Kontaktpersonerna fick även besvara frågan om de ansåg att deras relation till den övervakade förändrats på grund av kontaktmannaskapet. Majoriteten (72%) upplevde inte att någon förändring skett, 27 procent ansåg att deras relation förbättrats och enbart en person ansåg att relationen till den övervakade försämrats i och med övervakningen.

Kontakt med frivården före och under verkställigheten

Innan verkställigheten börjar ska som regel den kontaktperson som utsetts informeras av frivårdsenheten om sin uppgift. Vanligen får kontaktpersonen även skriva under en blankett som intygar att han eller hon tagit del av reglerna. I kriminalvårdens "Föreskrifter och allmänna råd om försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll" (KVVFS 1996:3; KVVFS 1998:4) nämns dock inget om denna underskrift, vilket är fallet när det gäller det skriftliga samtycket från de sammanboende.

Vid förfrågan om vad kontaktpersonerna ansåg om informationen de fick innan deras uppdrag började, svarade majoriteten (78%), enligt tabell 3, att denna var mycket eller ganska bra. Det framgår även att de som ansåg att informationen var dålig hade mycket mindre kontakt med frivården före verkställighetens start än de som ansåg att informationen var bra. Fyrtio procent av de förstnämnda blev inte kontaktade alls av frivården, medan denna siffra enbart var sex procent bland dem som ansåg att informationen var bra. Att de inte kontaktades av frivården kan inte heller förklaras med att de själva tog kontakt med frivården, eftersom det enbart skedde i fem fall av 28. Bland dem som blivit kontaktade en gång ser man att de som ansåg att informationen var dålig hade kontakt främst per brev (57%), medan de som tyckte att informationen var bra i högre utsträckning hade haft kontakt via telefon och besök. Hur mycket och vilken typ av kontakt man haft med frivården tycks således påverka uppfattningen av frivården och informationen.

Tabell 3. Antal gånger som kontaktpersonerna kontaktades av frivården (via brev, telefon eller möte) före verkställigheten fördelat på hur de uppfattade den information de fick.

Åsikt om frivårdens information	Kontakttilfällen					Totalt
	0 gånger	1 gång	2-3 gånger	4-7 gånger	Bortfall	
Mycket bra	3	20	47	15	3	88 (31%)
Ganska bra	10	31	70	22	1	134 (47%)
Både bra och dålig	3	8	15	2	-	28 (10%)
Ganska dålig	6	14	6	-	1	27 (9%)
Mycket dålig	8	-	1	-	1	10 (3%)
Bortfall	-	-	1	-	1	2
Totalt:	30 (10,6%)	73 (25,9%)	140 (49,6%)	39 (13,8%)	7	289

När det gäller kontakten med frivården under verkställigheten (via brev, telefon eller personligt möte) ansåg en procent av kontaktpersonerna att de hade för mycket kontakt, majoriteten (76%) att de hade lagom mycket kontakt och 23 procent att de hade för lite kontakt med frivården under övervakningstiden. Även detta har samband med hur mycket kontakt man faktiskt hade under denna tid. Bland dem som ansåg att de hade för lite kontakt med frivården var det 62 procent som aldrig blev kontaktade av frivården under övervakningen, medan motsvarande siffra bland dem som tyckte att de hade haft lagom mycket kontakt var 22 procent.

Kontakt under övervakningen var överlag mindre vanligt än före verkställigheten. Tjugofyra procent av kontaktpersonerna hade ingen kontakt med frivården under övervakningstiden, 19 procent hade kontakt vid ett tillfälle, 25 procent vid två till tre tillfällen och 31 procent vid fyra eller fler tillfällen. Frivården tog i högre utsträckning än kontaktpersonerna initiativ till kontakten, 63 procent av kontaktpersonerna tog inte kontakt med frivården under övervakningen medan 31 procent aldrig blev kontaktade av frivården. Angående frivårdens kontrollbesök på arbetsplatsen svarade majoriteten av kontaktpersonerna (64%) att inget sådant besök förekom, 16 procent att ett besök gjordes, lika många att det gjordes besök vid 2-3 tillfällen och fyra procent att kontrollbesök gjordes vid fyra eller fler tillfällen. Av 245 svarande angav dock 58 procent att besök kunde ha skett utan deras vetskap.

De flesta kontaktpersonerna (88%) tyckte att de blivit mycket eller ganska bra bemötta av frivården före verkställigheten, åtta procent ansåg att de bemöttes både bra och dåligt medan fyra procent ansåg sig ha blivit ganska eller mycket dåligt bemötta av frivården. Överlag är kontaktpersonerna mindre nöjda med bemötandet under verkställigheten än med bemötandet före. Vad man ansåg om bemötandet tycks också ha samband med hur mycket kontakt man haft med frivården.

Kontaktpersonernas kontrollfunktion

Regelbrott som upptäcks av kontaktpersonen tycks vara sällsynta, enligt enkätsvaren. Majoriteten (95%) av de tillfrågade kontaktpersonerna uppgav att de aldrig upptäckte att den övervakade bröt mot några regler. Bland de 14 kontaktpersoner som angav att de upptäckte regelbrott var det en som rapporterade att den övervakade använde narkotika, nio att den övervakade inte kom eller gick enligt schemat vid ett, två, tre eller tio tillfällen, två att den övervakade avvek från arbetet (1 resp. 10 ggr.) och två som angav annan typ av regelbrott (klient sjukskriven 4 ggr på 1 månad och tendens att ”dra på tiderna”, gå för tidigt etc.). Totalt rör det sig om 43 missköta tillfällen, varav en enda kontaktperson står för 20. Av tolv kontaktpersoner som uppgav regelbrott var det tre som inte kontaktade frivården alls. Resten kontaktade frivården men inte vid samtliga missköta tillfällen (gäller dem som uppgav avvikelse från schemat). Det var endast en av de 13 kontaktpersoner som upptäckte misskötsamhet, som kände en solidaritetskonflikt och tvekade om han skulle kontakta frivården eller ge den dömde en chans till.

Kontaktpersonerna tillfrågades även om vilka möjligheter de övervakade hade att vara borta en halvtimme respektive tre timmar från sysselsättningen utan att upptäckas av kontaktpersonen. Som framgår av tabell 4 var det relativt ovanligt att en övervakad hade möjlighet att vara borta tre timmar eller mer (bortfallet är dock 33%). Arton procent av kontaktpersonerna angav dock att den person de övervakade hade möjlighet att vara borta 30 minuter minst en gång per vecka.

Tabell 4. De dömdas möjlighet att vara borta en halvtimme respektive tre timmar eller mer, enligt kontaktpersonerna.

Möjlighet att vara borta	Aldrig	Någon enstaka gång	Cirka en gång i veckan	Flera gånger per vecka	Varje dag	Antal svarande
30 minuter	57%	26%	4%	5%	9%	279
3 timmar	81%	11%	2%	2%	4%	193

Över hälften (54%) av kontaktpersonerna har dock själva varit borta från sysselsättningsplatsen, 17 procent sammanlagt några timmar, 8 procent sammanlagt ungefär en dag, 12 procent totalt cirka två till tre dagar, 6 procent cirka fyra till fem dagar och 11 procent sex dagar eller mer. En stor andel (58%) av dem som var borta vid något tillfälle ordnade dock en vikarierande kontaktperson vid samtliga av dessa tillfällen, 6 procent ordnade en vikarie ”ibland” och övriga 36 procent ordnade aldrig någon vikarie.

Reaktion vid misskötsamhet

Misskötsamhet som upptäcks av kontaktpersonerna är, enligt enkätsvaren, sällsynt. Det går därför inte att dra några säkra slutsatser om kontaktpersonernas tillförlitlighet. Eftersom det kan vara svårt för kontaktpersonen att rapportera misskötsamhet till frivården, ställdes ett antal frågor om hur kontaktpersonerna bedömde att de skulle agera vid olika typer av misskötsamhet. Resultatet går att utläsa i tabell 5.

Ett fall gäller en klient som luktar alkohol på arbetstid för första gången när han bara har en vecka kvar på straffet. Fallet finns med två gånger med den skillnaden att det vid ett av tillfällena anges att kontaktpersonen känner den övervakade sedan länge och att de även umgås privat. Vid det första fallet uppgav 40 procent att de var osäkra på om de skulle kontakta frivården, att de skulle ge den dömde en varning eller låta det passera och i fallet där de känner varandra är motsvarande siffra 45 procent (signifikant skillnad).

I det fall en klient kommit en halvtimme för sent för första gången utan nöjaktig förklaring är det 64 procent som inte skulle kontakta frivården med säkerhet. Skulle detta upprepas skulle en majoritet (74%) med säkerhet rapportera till frivården, men fortfarande är 24 procent osäkra eller skulle själva ge en varning.

I det femte fallet har den övervakade avvikit från arbetet under en timme, för andra gången. I detta fall skulle 14 procent välja att inte kontakta frivården och 22 procent skulle kanske kontaktat frivården. I det sista fallet får kontaktpersonen höra att den dömde missköter sig på sin fritid genom att gå över till grannen när han ska vara hemma. I det här fallet skulle 45 procent av kontaktpersonerna (28%) inte kontakta frivården och 26 procent skulle kanske gjort det. Andelen som angav att de inte vet hur de skulle ha agerat är 17 procent. Det är således tydligt att kontaktpersonerna gör bedömningar som det är meningen att frivården ska göra.

Tabell 5. Kontaktpersonernas agerande vid hypotetiska fall av misskötsamhet

Fall:	Helt säkert kontaktat frivården	Kanske kontaktat frivården	Själv givit en varning	Låtit det hela passera denna gång	Antal svarande
Luktar alkohol 1:a gången	60%	14%	25%	1%	279
Luktar alkohol 1:a gången/ känner personen sedan länge	55%	17%	26%	2%	277
½-timme sen 1:a gången	36%	17%	40%	7%	281
½-timme sen 2:a gången	74%	18%	8%		283
Borta 1 tim. fr jobb 2:a gången	64%	22%	13%	1%	283
Brott mot utgångsförbud	28%	26%	34%	11%	236

Det visar sig även att hur man skulle ha agerat vid misskötsamhet beror på vilken typ av kontaktperson man är liksom på vilken kontakt man hade med frivården innan verkställigheten började. De som tidigare varit kontaktpersoner, de som var kontaktpersoner på en särskilt anordnad sysselsättning, de som ansåg att IÖV är strängt i jämförelse med fängelse och de som hade personlig kontakt med frivården före verkställigheten skulle i högre utsträckning kontakta frivården vid misskötsamhet. För mer ingående beskrivning se Andersson och Palm (1999).

Syn på IÖV och på kontaktmannaskapet

Hur kontaktpersonerna ser på IÖV och kontaktmannaskapet är av betydelse eftersom det tycks påverka i vilken utsträckning de kontaktar frivården. Kontaktpersonerna har, liksom de sammanboende, fått bedöma hur strängt eller lindrigt de uppfattar IÖV i jämförelse med fängelse. Svarsfördelningen vad gäller kontaktpersonerna är följande; 12 procent såg straffet som mycket strängt, 31 procent tyckte att det var ganska strängt, 23 procent att det varken var strängt eller lindrigt, lika många att det var ganska lindrigt och 11 procent att straffet var mycket lindrigt.

Kontaktpersonerna har även fått bedöma hur stränga eller lindriga de upplevde vissa centrala regler för den övervakade. Det gäller regler angående möjligheten att gå ut, skötsel av tider, reaktioner vid misskötsamhet, möjlighet att ändra i schemat, alkoholförbud och narkotikaförbud. Antalet kontaktpersoner som inte svarat på dessa frågor är förhållandevis högt, vilket kan antyda att de inte är så insatta i de regler som gäller. Bland dem som svarat ansåg mellan 75 och 88 procent att reglerna är lagom stränga eller lindriga (tabell 6). Att så stora andelar anser att reglerna är lagom stränga kan också antyda att de inte är så väl insatta i reglerna. Reglerna angående möjligheterna att gå ut liksom att ändra i schemat anses dock i högre grad för stränga än reglerna gällande narkotikaförbud och frivårdens reaktioner vid misskötsamhet, där ”övriga svarande” i högre utsträckning ansåg reglerna för lindriga.

Tabell 6. Kontaktpersonernas syn på frivårdens regler för den övervakade.

Regel som gäller:	Alldeles för stränga	Lite för stränga	Lagom stränga/ lindriga	Lite för lindriga	Alldeles för lindriga	Antal svarande
Möjlighet att gå ut	3%	13%	79%	5%	1%	278
Skötsel av tider	1%	5%	88%	5%	1%	278
Reaktion vid missköts.	2%	4%	78%	14%	2%	241
Ändring i schemat	3%	15%	75%	6%	0,5%	268
Alkoholförbud	2%	2%	84%	8%	4%	269
Narkotikaförbud	1%	0,5%	78%	10%	10%	268

Kontaktpersonerna får ingen utbildning, ingen ersättning och de har inget juridiskt ansvar, vilket kan påverka deras sätt att fungera som kontaktpersoner. Enligt tabell 7 var majoriteten (80%) positiva till utbildning. Något färre (54%) var positiva till ersättning och ännu färre (19%) var positiva till juridiskt ansvar.

Tabell 7. Kontaktpersonernas syn på utbildning, ersättning och juridiskt ansvar.

	Mycket bra	Ganska bra	Både bra och dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Antal svarande
Utbildning	45%	35%	14%	3%	3%	286
Ersättning	28%	26%	33%	5%	7%	276
Juridiskt ansvar	10%	9%	39%	17%	25%	275

Vad kontaktpersonerna anser om utbildning, ersättning och juridiskt ansvar hänger också samman med vilka erfarenheter de har. De som tidigare varit kontaktpersoner ansåg i högre grad att utbildning vore mycket bra (56% av dessa) och även att ersättning vore mycket bra (44%). När det gäller juridiskt ansvar är skillnaden inte lika stor mellan gruppen som varit kontaktpersoner tidigare och dem som inte varit det.

De kontaktpersoner som, enligt frågor om huruvida man kontaktar frivården vid misskötsamhet, visat sig mest pålitliga, visar sig även vara mer positiva till utbildning än övriga. Däremot syns ingen tydlig skillnad när det gäller ersättning och juridiskt ansvar.

4. Diskussion

En central uppgift i BRÅ:s utvärdering av IÖV har varit att studera i vilken utsträckning IÖV är jämförbart med fängelse (prop. 1995/96:156). Resultaten visar att inskränkningen av rörelsefriheten och kontrollnivån inte är lika hög som i fängelse under den tid som de dömda befinner sig utanför hemmet (Andersson och Palm, 1999). Det förefaller i det närmaste orimligt att i dessa avseenden förvänta sig en jämförbar nivå eftersom verkställigheten är uppbyggd så att en stor del av tiden tillbringas utom elektronisk kontroll. IÖV tycks däremot minska flera av fängelsets negativa verkningar och samtidigt ställa fler krav på den dömdes självkontroll (bland annat passa tider). Vidare har det påpekats att IÖV i vissa avseenden kan betraktas som strängare än fängelse (Andersson och Palm, 1999). Det gäller konsekvenserna vid misskötsamhet, som medför omedelbart frihetsberövande för IÖV-klienten, samt möjligheten till permission som ju kan ges den intagne i anstalt men inte IÖV-klienten.

Det stora utbudet av påverkansprogram som erbjuds de dömda är svårt att överblicka liksom innehållet i de olika programmen. De flesta enheter erbjuder lokalt utformade program som vanligen inte har utvärderats. Vid Kriminalvårdsstyrelsens tillsyn av frivårdens arbete med IÖV under hösten 1998/våren 1999, lades stor vikt vid det antal timmar klienterna deltog i programverksamhet per vecka och när dessa timmar var förlagda under veckan. Innehållet och kvalitén i programmen behandlades dock i mycket liten utsträckning och bör i enlighet med frivårdens önskemål fokuseras i högre utsträckning. Även utvärderingar av verksamheten borde prioriteras i högre grad.

Ett annat viktigt inslag som kan förbättras är samstämmigheten i frivårdens arbetspolicy. Det har visat sig att frivårdsenheterna skiljer sig åt när det gäller vad som ska tillåtas.

Frivårdens kontakt med kontaktpersonerna på sysselsättningsplatserna har varit bristfällig liksom kontrollen av att kontaktpersonerna är tillförlitliga. Kontaktfrekvensen förefaller inverka på hur kontaktpersonerna ser på frivården och verksamheten, samt även på benägenheten att kontakta frivården vid misskötsamhet. Genom mer information och kontakt med kontaktpersonerna skulle andelen kontaktpersoner som meddelar frivården troligen stiga. En åtgärd skulle kunna vara att göra ett möte med kontaktpersonerna före verkställigheten obligatoriskt, på samma sätt som det är när det gäller sammanboende. Frivården bedömde också kontrollen under sysselsättningstiden som angelägen att förbättra.

Överlag hade de kontaktpersoner, som deltog i enkätundersökningen, en hög kontroll över de dömda. Trots det finns möjlighet för en stor andel dömda att avvika från sysselsättningsplatsen utan att det hade upptäckts. Ännu sämre ställt är det med kontrollen av de personer som saknar kontaktperson på sysselsättningen. Dessa bör ha ännu stora möjligheter att avvika från arbetet utan upptäckt. Kontrollbesök på arbetsplatserna var inte särskilt vanliga beroende på bristande resurser, enligt två frivårdsenheter som uppmärksammat problemet. Både de dömda och de sammanboende med de dömda bedömde upptäcktsrisken för att avvika från sysselsättningen som relativt liten.

IÖV:s stränghetsgrad har bedömts av både kontaktpersoner och sammanboende. En större andel bland kontaktpersonerna, än bland de sammanboende, bedömer IÖV som strängare än fängelse, medan de sammanboende till största delen ser IÖV som lindrigare än fängelse. Det kan tänkas hänga samman med den syn/kunskap de hade före verkställigheten, de iakttagelser de gjort samt hur de är som personer. Det kan tänkas att kontaktpersonernas kunskaper före verkställigheten var begränsade eller att de såg IÖV som ett mildt straff, vilket sedan inte motsvarade verkligheten. De sammanboende fick mer information och kan ha förväntat sig att det skulle vara svårare. De sammanboende, som till stor del är kvinnor, kan även tänkas ha en mer negativ syn på fängelse då denna påföljd innebär att den dömda måste lämna hem och familj.

De sammanboende påverkas i viss utsträckning av IÖV när det gäller vardagssysslor, fritid och humör, men föredrar ändå IÖV framför fängelse. Att IÖV är att föredra framför fängelse innebär dock inte att man inte kan vidta ytterligare åtgärder för att förbättra situationen för de sammanboende. Det är viktigt att de ges möjlighet att ställa frågor innan verkställigheten startar och att de vet vem de ska kontakta om de undrar något. Att ge alla dömda möjlighet till personliga ärenden, oavsett om de är sammanboende med någon eller inte, skulle minska belastningen på de sammanboende. Hänsyn bör dock även fortsättningsvis tas till behoven att utföra ärenden i det enskilda fallet.

Intervjuerna med de sammanboende tyder också på att kvinnor i parrelation med den dömda tycks påverkas i högre utsträckning än andra sammanboende. Det tycks också vara så att dömda män som är sammanboende med make/maka/sambo har färre möjligheter till personliga ärenden än kvinnor i samma situation, vilket kan vara en förklaring till att sammanboende kvinnor i parrelation belastas i högre utsträckning.

De dömda ges ofta möjlighet att i programverksamheten prata om hur det känns att stå under intensivövervakning. Denna får dock inte de sammanboende, som också kan ha behov av att prata. Enligt intervjuerna med sammanboende var det vanligt att man upplevde det påfrestande att hemlighålla det hela för sin omgivning. De flesta nämnde inte att de hade behov av att kontakta frivården, men det förekom påpekanden om att frivården inte tagit hänsyn till deras behov i så hög utsträckning. Det är därför viktigt att tydligare markera för de sammanboende vart de kan vända sig om de har behov av att samtala.

Ett gott betyg måste ges till frivårdens hembesök. Dessa besök, som förväntades verka integritetskränkande, har fungerat bra (särskilt utredning och installation har man en positiv upplevelse av) och det är i ett fåtal fall som de sammanboende klagat på kontrollörerna. Ansatserna att minska kontrollerna, som utförs av frivårdspersonal, för att i större utsträckning använda externa kontrollörer, kan dock medföra en förändring. Det är viktigt att de externa kontrollörerna väljs ut noggrant och att de utbildas för att undvika integritetskränkning även i framtiden.

Sammanfattningsvis har försöksverksamheten i väsentlig utsträckning fungerat bra, bortsett från att kontrollnivån inte är lika hög som i fängelse. Kontaktpersonerna, de sammanboende och frivårdspersonalen är i huvudsak nöjda. Det som kan behöva förbättras är främst programverksamheten och kontrollen under sysselsättningstiden (kan uppnås exempelvis genom utökad kontakt med kontaktpersonerna). Därutöver bör åtgärder vidtas för att minska påverkan på de sammanboende samt för att minska skillnaderna i praxis mellan enheterna.

Referenser

- Andersson, J.** (1997). Den utvidgade försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll - resultat från det första halvåret. Manusunderlag. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Andersson, J. och Grevholm, E.** (1996). Intensivövervakning med elektronisk kontroll – en sammanställning av utvärderingsresultaten. Manusunderlag. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Andersson, J. och Roupé, G.** (1995). Intensivövervakning med elektronisk kontroll – de första sju månaderna. Manusunderlag. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Andersson, T. och Palm, J.** (1999). Intensivövervakning med elektronisk kontroll – Utvärdering av 1997 och 1998 års riksomfattande försöksverksamhet. BRÅ-rapport 1999:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Justitieutskottet 1996/3268** (Ju96/3268) Uppdrag till Brottsförebyggande rådet att utvärdera den utvidgade försöksverksamheten med intensivövervakning med elektronisk kontroll, m.m.
- Kriminalvårdsverkets författningssamling 1996:3** (KVVFS 1996:3). Föreskrifter och allmänna råd om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.
- Kriminalvårdsverkets författningssamling 1998:4** (KVVFS 1998:4). Föreskrifter och allmänna råd om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.
- Kriminalvårdsverkets författningssamling 1999:2** (KVVFS 1999:2). Kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.
- Proposition 1993/94:184** Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.
- Proposition 1995/96:156** Utvidgad försöksverksamhet med intensivövervakning elektronisk kontroll.
- Proposition 1997/98:96** Vissa reformer av påföljdsvalet.
- Svensk författningssamling 1996:784** (SFS 1996:784). Lag om ändring i lagen (1994:451) om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.
- Svensk författningssamling 1998:639** (SFS 1998:639). Förordning om ändring i förordningen (1994:1060) om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.